

Soi chiếu tâm - hiểu đúng về từ thiện

ISSN: 2734-9195 15:30 16/12/2025

Khi bố thí được soi sáng bởi Chính pháp, lòng tốt không chỉ cứu giúp người khác, mà trước hết chuyển hóa chính người cho – đúng như con đường mà đức Phật đã chỉ ra hơn hai nghìn năm trước.

Từ thiện, trong chiều sâu văn hóa Việt Nam, từ lâu đã được xem là biểu hiện đẹp đẽ của lòng nhân ái và tinh thần “lá lành đùm lá rách”. Trong Phật giáo, từ thiện – hay bố thí (dāna, nghĩa là sự cho đi với tâm xả ly) – được xem là pháp tu căn bản, là cánh cửa đầu tiên dẫn người cư sĩ bước vào con đường Chính pháp.

Không phải ngẫu nhiên mà trong ba nền tảng của đời sống Phật tử tại gia – Bố thí, Trì giới, Tu tập – thì bố thí được đặt ở vị trí mở đầu.

Tuy nhiên, trong những năm gần đây, hoạt động từ thiện đã trở nên phức tạp hơn bao giờ hết. Hàng loạt dự án thiện nguyện quy mô lớn, được quảng bá rầm rộ trên mạng xã hội, đã vấp phải tranh cãi, thậm chí bị cơ quan chức năng vào cuộc điều tra do thiếu minh bạch tài chính, sử dụng sai mục đích, hoặc lợi dụng lòng tin cộng đồng để trục lợi cá nhân. Những vụ việc liên quan đến các quỹ, các chiến dịch gây quỹ cộng đồng, hay các mô hình “từ thiện kết hợp truyền thông” không chỉ gây thiệt hại vật chất, mà còn làm xói mòn niềm tin xã hội vào chính lòng tốt.

Vào ngày 5/10/2025, Cơ quan Cảnh sát điều tra Công an tỉnh Điện Biên đã khởi tố bị can và bắt tạm giam đối với Nông Thị Thu Thủy, người được biết đến trên mạng xã hội Facebook với tài khoản “Thủy Tẹt Bé Nhỏ”, với cáo buộc lợi dụng danh nghĩa kêu gọi từ thiện để chiếm đoạt tài sản. Báo Tuổi Trẻ Online cho biết, đối tượng này thường xuyên đăng tải hình ảnh, câu chuyện về các hoàn cảnh khó khăn nhằm thu hút sự ủng hộ, nhưng sau đó sử dụng tiền đóng góp cho mục đích cá nhân, không công khai minh bạch. Cơ quan điều tra xác định, chỉ trong năm 2025, tài khoản này đã đăng hơn 400 bài viết liên quan đến hoạt động từ thiện, và trong ba trường hợp cụ thể, đã trục lợi hơn 24 triệu đồng.

Tương tự, đầu tháng 12/2025, dự án thiện nguyện “Nuôi Em” – chương trình hỗ trợ bữa ăn cho học sinh vùng cao do ông Hoàng Hoa Trung sáng lập – cũng vấp

phải tranh cãi lớn về tính minh bạch tài chính và dữ liệu vận hành. Báo VnExpress phản ánh việc một số trẻ được ghi nhận có nhiều người “nuôi” cùng thời điểm, khiến nhà hảo tâm đặt câu hỏi về sự rõ ràng của dòng tiền. Trước áp lực dư luận, ngày 7/12/2025, người sáng lập dự án thông báo tạm đóng băng tài khoản trong 15 ngày để đối chiếu thu chi và mời kiểm toán độc lập. Báo Lao Động và thông tin từ Công an tỉnh Nghệ An cũng cho biết đã tiếp nhận đơn đề nghị xác minh liên quan đến hoạt động của dự án tại địa phương.

Những sự việc trên cho thấy, vấn đề đặt ra không còn dừng ở câu hỏi “có nên làm từ thiện hay không”, mà sâu xa hơn là: làm thế nào để hiểu đúng và thực hành từ thiện đúng nghĩa. Làm sao để hành động cho đi không chỉ mang lại lợi ích trước mắt, mà còn là sự trưởng dưỡng tâm linh, phù hợp với tinh thần Chính pháp mà đức Phật đã chỉ dạy?

Quan sát thực tiễn, có thể nhận thấy ba vấn đề nổi bật trong hoạt động từ thiện hiện nay.

Thứ nhất, mục đích bị sai lệch. Không ít trường hợp, từ thiện trở thành phương tiện xây dựng hình ảnh cá nhân, gia tăng ảnh hưởng truyền thông, thậm chí che đậy hành vi phi pháp. Khi động cơ chính không còn là tâm từ bi, mà là lợi ích cá nhân, thì bản chất của bố thí đã bị biến dạng.

Thứ hai, thiếu minh bạch. Không gian số tạo điều kiện kêu gọi quyên góp nhanh chóng, nhưng lại thiếu cơ chế kiểm soát chặt chẽ. Người cho không biết tiền của mình được sử dụng ra sao; người nhận không được bảo vệ đúng mức; và niềm tin cộng đồng dần bị bào mòn.

Thứ ba, tâm lý đám đông. Nhiều người tham gia từ thiện không xuất phát từ chính kiến (thấy đúng bản chất sự việc), mà do áp lực xã hội hoặc hiệu ứng lan truyền cảm xúc. Trong trường hợp này, từ thiện trở thành phản xạ cảm tính, hơn là một hành động có suy xét và trách nhiệm.

Hệ quả là một tổn thương kép: người cho mất niềm tin, người nhận có thể bị lợi dụng hoặc tổn thương lòng tự trọng, và xã hội dần nghi ngờ chính lòng tốt. Nguy hiểm hơn, ý nghĩa tu tập của bố thí – vốn nhằm chuyển hóa nội tâm – bị che khuất bởi các biểu hiện bề nổi.

Trong Kinh tạng Nikāya, đức Phật nhiều lần nhấn mạnh rằng giá trị của bố thí không nằm ở vật được cho, mà ở tâm cho. Bố thí không đơn thuần là một hành vi xã hội, mà trước hết là một pháp tu, một sự chuyển hóa nội tâm.

Trong Tăng Chi Bộ Kinh, thuộc Chương Sáu Pháp, Kinh số 63 – Kinh Nibbedhika (Kinh Phân biệt), đức Phật dạy rõ: “Này các Tỳ-kheo, Ta nói rằng chính ý chí là nghiệp. Do có ý chí mà người ta hành động qua thân, khẩu và ý” (Bản dịch Hòa thượng Thích Minh Châu).

Lời dạy này cho thấy: Bố thí trước hết là một hành vi của tâm, là sự thực tập buông bỏ tham lam, keo kiệt và chấp thủ. Một hành động cho đi nếu được thực hiện với tâm cầu danh, cầu lợi hay mong phước báo thế tục, thì về bản chất vẫn bị chi phối bởi tham ái, dù hình thức bên ngoài có thể mang dáng vẻ thiện lành.

Theo tinh thần Kinh tạng Nikāya, bố thí được triển khai qua ba hình thức căn bản:

Tài thí: Cho vật chất như thức ăn, thuốc men, y phục và các phương tiện sinh sống. Đây là hình thức phổ biến nhất, nhưng cũng dễ bị nhiễm ô nếu thiếu chính niệm và chính kiến.

Pháp thí: Chia sẻ và hướng dẫn Chính pháp, giúp người khác hiểu đúng về Khổ, Tập, Diệt, Đạo. Tinh thần này được khẳng định rõ trong Kinh Pháp Cú, kệ số 354: “Pháp thí thắng mọi thí.”

Vô úy thí: Đem lại sự an ổn và không sợ hãi cho người khác, thông qua việc không gây tổn hại, che chở người yếu thế, và nuôi dưỡng một môi trường sống an toàn, lành mạnh.

Điểm chung của cả ba hình thức bố thí này là động cơ thiện lành và tâm không chấp ngã, không xem việc cho là một phương tiện để củng cố bản ngã hay tích lũy công trạng cho riêng mình.

Trong Tăng Chi Bộ Kinh, đức Phật phân tích phước báo của bố thí dựa trên ba phương diện thanh tịnh: Thanh tịnh nơi người cho: người thực hành bố thí có giới hạnh (sīla), có chính kiến và hiểu rõ luật nhân quả; Thanh tịnh nơi vật cho: của cải được tạo ra bằng chính nghiệp, không do lừa đảo, bóc lột hay chiếm đoạt; Thanh tịnh nơi người nhận: người nhận sống có đạo đức, hoặc việc cho ấy thực sự mang lại lợi ích chân thật.

Tuy nhiên, giáo lý Phật giáo đều nhấn mạnh rằng tâm của người cho vẫn là yếu tố quyết định nhất. Một người bố thí với tâm trong sạch, không chấp trước, vẫn gieo thiện nghiệp lành, ngay cả khi người nhận chưa hoàn toàn đầy đủ phẩm hạnh. Chính sự xả ly và tỉnh thức trong lúc cho đi mới là nền tảng đưa bố thí trở thành con đường tu tập, chứ không chỉ là một hành vi thiện nguyện mang tính hình thức.

Khi được thực hành đúng, từ thiện không phải là hoạt động phô diễn lòng tốt, mà là một phương pháp tu tập xả ly trong đời sống thường nhật. Người cho học cách buông bỏ “cái tôi ban ơn”, không mong báo đáp, không tích lũy công đức như một loại “tài sản tâm linh”.

Nhìn từ giáo lý Phật giáo, khủng hoảng niềm tin trong hoạt động từ thiện hiện nay không phải là lý do để quay lưng với việc cho đi, mà là lời nhắc nhở cần thiết để hiểu đúng và làm đúng.

Với từ thiện cần được thực hành bằng tâm từ, có chính kiến, tỉnh thức và minh bạch. Với các tổ chức và cá nhân hoạt động thiện nguyện, minh bạch tài chính không chỉ là yêu cầu pháp lý, mà còn là biểu hiện của giới hạnh và chính nghiệp của hoạt động từ thiện đúng nghĩa.

Tác giả: **Tâm Pháp Nghiên**